

BIBLIOTEKA

85H-31

B 98

The book cover features a large, vibrant red shape that resembles a stylized flame or a splash of paint, set against a dark, textured black background. Below the red shape, the silhouettes of several domed buildings with crescent moons on their roofs are visible, suggesting a Middle Eastern or Islamic architectural style. The overall composition is bold and graphic.

**LIBRI I
TË MALLKUARVE**

Jusuf Buxhovi

Redaktor

JORGO BULO

Piktore

ALMA XHAFA

Recensues:

Ndue Zef Toma

Vladimir Thanati

Shënimi hyrës i kronistit

... më thanë se Perandoria, krahas mijëra e mijëra librave të rëndësishëm, ruan edhe një të vetëm, që i frikëson njësoj të mëdhenjtë e të vegjlit, të gjallët e të vdekurit...

... më thanë se ai libër është plot e përplot me ngjarje e persona që duhet t'i takojnë harresës, asaj harresës së gjatë e të shurdhur. Sepse vetëm qoftëlargu pati punë me ata shpirtëra të shqetësuar, të cilët u mallkuan aq rëndë sa të largohen përgjithmonë nga kujtesa perandorake...

... më thanë se duhet të ruhem, sepse Libri i mallkuar prore pikon helm dhe vret pamëshirshëm...

KULLA E HARRESËS

Në fillim të verës u hapën thashetheme se një shpirt apo një i vdekur bridhte nëpër varre. Fjala gjithë shqetësim së pari u dëgjua në Kullë pastaj shkoi në Blinishtë, e më vonë, u përhap gjithandej nga shtrihej Flamuri dhe Principata e dikurshme. Dhe, sa më larg që ato shkonin, u shtoheshin të tjera, kështu që në pjesën veriore të vendit, aty ku mbaronte Principata, që nuk ishte më dhe fillonte bota e përzier e gjuhëve të tjera, tregimi i gjason-te një përralle të çuditshme. Kur në Kullë pëshpëritej, për një si hije, që shfaqej herë pas here dhe linte një lule gjashtëfletëshe në varrin e Mrikës (të bijës së Martin Tanushit, vëllamit të Flamurtarit), në Blinishtë hija bëhej njeri që herë dukej e herë nuk dukej, e në qendrën e dikurshme të Principatës, ku tashmë gjendeshin garnizonet e ushtrisë së huaj dhe zyrat e para administrative me mëkëmbësin perandorak në krye, flitej për një dragua të pashoq. . . Kjo krijesë e çuditshme, thuhej, po gatitej të hakmerrej kundër ushtrisë perandorake për masakrat që kishte bërë ajo në Liman. Shpirtërat e mijëra e mijëra të vvarëve në pabesi nuk prehen të qetë. . . Ata po bëhen gati. . . Do të derdhet gjaku si rrëke. . . Limani nuk harrohet. . . Limani do shpëgim. . .

Gojë më gojë, thashethemet ranë edhe në veshin e Flamurtarit. Plaku i verbër, që moti ishte kredhur në një natë të pafundme dhe vetëm me përfytyrimet e gjata shqyente perden e rëndë të territ, në fillim nuk ua vuri veshin fjalëve. Na kanë mbetur vetëm ëndrrat, i tha djaloshit dhe vazhdoi t'u jepej mendimeve të pasosura për kështjellarët që nuk ishin më dhe për betejat e gjata nëpër të cilat kishte kaluar mbi gjashtëdhjetë vjet...

Mirëpo, nuk kaloi shumë dhe djaloshi hetoi shqetësim në mendimet e plakut. Bashkëluftëtarët po më rrallohen paksa, u ankua ai. Edhe ata që vijnë nuk janë të dikurshmit... Kanë zënë të bëhen tekanjozë. Diçka po ngjet... Sillen vërdallë dhe heshtin gjatë... Maloja ecën pa njëren këmbë... Zeka nuk ka sy... Uka herë duket e herë nuk duket... Ca fistarë i harrojnë armët... E, ç'është më keq, po druaj se ca prej tyre kanë zënë t'i harrojnë dhe emrat... Çfarë më duhet një ushtri e tillë memece... Me të nuk mund të shkohet në luftë e lëre më të fitohet...

Shumë kohë Plaku i përsëriti si përçart të njëjtat fjalë. Djaloshi i rrinte pranë dhe i vinte keq pse ai ngrysej gjithnjë më shumë. Pas një heshtjeje të gjatë, si ta kishte lënë prapa shqetësimin e thellë, Plaku i tha djaloshit:

«Në cilin varr shihet ajo lulja që nuk është lule?»

«Në varrin e Mrikës...»

«Më në fund qenka kthyer», pëshpëriti Plaku.

Këto fjalë Plaku ia tha vetes disa herë sapo mbeti vetëm dhe iu kujtua mëngjesi i asaj vjeshtës së vonë para njëzet e gjashtë vjetësh, kur i madh e i vogël në Kështjellë iu gëzua rrebeshit të parë të shiut që e pritën aq shumë. Atëbotë, retë e dendura u shfaqën si rëndom nga deti, por sadoqë dukeshin të fryra me shi, silleshin e mbështilleshin mbi Kështjellë dhe, pasi davariteshin, shkonin tutjethë dhe zbrazeshin në bjeshkë. Ata e shinin bjeshkën e qullur dhe gjithë dëshpërim shikonin nga deti dhe uronin që shirat të vinin sa më parë. Sepse, me të filluar ato, ushtria e huaj shkruhe tendat e shumta dhe ikte dikah për t'u mbrojtur nga lagështia e papërmbajtshme, me të cilën ata nuk ishin mësuar. Rreth tyre mbeteshin vetëm pararojat që

silleshin plogështazi dhe topat e rëndë të drejtuar gjithnjë kah Kështjella. Të qullur, ata dukeshin si korba të zes. E, kështjellarët e shkallmuar nga rrethimet e gjata përpiqeshin ta merrnin veten, kush duke shëruar plagët, kush duke u marrë me ndonjë zeje të dobishme, e kush duke meremeluar të plasurat e shumta të mureve të Kështjellës, nëpër vrimat e së cilës kullonte uji. . .

Ditën që kështjellarët panë morinë e flamujve të huaj në të mbrapsur, dikush hapi lajmin se Kryekështjellarin e kishin zënë të huajt. Në kohën e rrebeshit të parë të shiut, kur ai doli në pjesën lindore të muranës së madhe dhe po shikonte tërheqjen e ushtrisë së huaj, befas ra në një kurth të litarëve që ata e kishin ngritur gjatë natës. Kryekështjellari nuk pati kohë të bënte gjë. Gëzimi për shiun aq të pritur u bë i hidhur ngaqë të gjithë e kishin të qartë se ç'fat e priste atë. Prandaj, me urdhërin e Princit, qysh atë pasdite me shi të imët, në varret e Kështjellës u vu një kryq i ri i cili gjatë gjithë stinës së shirave u stolis me degë të njoma të qiparisave. Por, erdhën kohë kur kryqit zunë t'i vyshken degët e qiparisave. Kur ia behu pranvera dhe sërish fusha përreth nxiu nga taborret e shumta të ushtrisë së huaj. Kështjellarët zunë të dyshonin se mos vallë kryetrimi i tyre, nga torturat e jashtëzakonshme kishte thënë diçka nga ato që nuk bënte t'ia kallëzonte as natës së varrit. Dyshimi u rrit kur së pari u prenë damarët e ujit që vinin nga pjesa e bjeshkës (udhën e fshehtë të të cilëve e dinin vetëm Princi dhe Kryekështjellari), e më vonë edhe kur u mbyll dalja kryesore nga ana e lumit, nëpër të cilën bëheshin furnizimet kryesore gjatë kohës së rrethimeve të gjata. Një ditë kur uji i sterrave ishte në të sosur, Princi tha gjithë dëshpërim se të huajt e kishin në dorë fatin e tyre, ngase ua kishin prerë ujin dhe ushqimet. . . Ngjau diçka e jashtëzakonshme, shfreu ai me shikimin e tretur kah liqeni i cili dukej si i mjegulluar nga vapa e gushtit.

Edhe pse nuk e zuri ngoje emrin e Kryekështjellarit, që aq shumë e deshi, të gjithë e patën të qartë se Princit i qante zemra mos vallë i kishte shpëtuar ndonjë fjalë nga ato që nuk duhej t'i shpëtonin kurrë. Dyshoi apo nuk dy-

shoi ai, kahet e luftës kishin ndryshuar. Në vend të mbrojtësve të pathyeshëm, ata tash ishin kthyer në të rrethuar që pritnin mëshirën e shiut...

Ç'është e vërteta, sado që qëndruan atë verë, të gjithë e kishin të qartë se në rrethana të tilla Kështjella do të binte patjetër. Me ujin bëhej disi, pasi u hapën ca puse të thella, por si të furnizoheshin? Udhë e sigurt ishte ndërprerë dhe në vend të saj duheshin bërë sulme të befasishme jashtë Kështjellës për t'u hapur udhë karvaneve të ushqimit. Kështu, shumë nga kështjellarët vriteshin ende pa kaluar mirë rrethimin, e edhe ata që hidheshin tutje, e kishin edhe më të vështirë që ushqimet t'i futnin në Kështjellë. Çdo thërrime lahej me gjak...

Flamurtarit i pat ndodhur që t'i udhëhiqte dy ekspeditat e fundit. Vetëm me pak veta, para agimit i sulmoi njësitë vëzhguese të armikut, që gjendeshin në krahun e djathtë të Kështjellës, mu aty ku fillonte kënetat e gjatë e cila përfundonte në liqen. Ushtarët e huaj, të cilët nuk ishin mësuar që kështjellarët t'u vinin ashtu te goja, u zunë ngushtë. Nuk ua mori mendja se ky ishte një karrem që u hapte udhë karvaneve të ushqimeve, që vinin nga ana tjetër.

Herën tjetër cak të befasisë zgjodhi tendat ngjyrëkaltra, në të cilat rrinin çallgaxhinjtë dhe gratë e haremit. Ka vite që ato tenda i kishte zët. Edhe pse s'i shihte, syri ia zinte sapo binte nata. Atëherë ato merrnin gjallëri të paparë. Përreth tyre flakëronin drita të laryshme. liroheshin gjithfarë flakdash dhe dëgjoheshin meloditë mbytëse të gërnetave, që ia rrënqethnin trupin. Gjithçka tjetër në atë mizëri ushtrie i dukej e rëndomtë. Të rëndomta, madje i dukeshin edhe masakrat e tyre të jashtëzakonshme (sidomos kur i zinin kështjellarët dhe i ngulitnin në hunj të gjatë dhe endeshin me ta duke kënduar e duke u çirrur). Ushtrisë, mendonte, i ka hije ashpërsia, gjaku, dhuna e gjithçka tjetër, pos lavireve dhe haremit. Ato e bëjnë luftën të ndyrë dhe të neveritshme, e edhe fitores, sado e madhe të jetë, ia ulin vlerën... Në fillim, mu atëherë kur pati filluar rrethimi i parë, që zgjati dymbëdhjetë vjet rresht, ditë e natë ëndërronte ditën kur do të futej midis

atyre tendave të ndyra për t'i kallur me ato që mbanin brenda. Tjetër vdekje pos flakës nuk meritojnë ato. Vetëm zjarri mund ta pastrojë edhe tokën, edhe ajrin, edhe ujin nga kundërmimi i tyre i rëndë dhe i sëmurë... Mu pse gjithçka tjetër ndërronte (taborret e shumta që shkriheshin, komandantët që vinin e shkonin, armët që shkriheshin para syve të tyre), e ato mbeteshin të njëjtat, iu pat shtuar edhe më ndjenja e tërbimit dhe e hakmarrjes. Bile, kur flitnin për fitoren, e cila duhej të vinte dikur, mendja prore i shkonte te tendat dhe gratë e haremit. Si do të bëhej me to kur të fillonte parakalimi i ushtrisë së mundur? Po t'i shihte ato duke u zvarritur pas bishtit të ushtrisë, do të kthente. Prandaj, ja pse e përfytyronte dhe e dëshironte zjarrin, një zjarr të madh, që do t'i përpinte para se të mundeshin të huajt. Por, me kalimin e kohës, sidomos kur mbrojtja e Kështjellës që dobësuar dhe rrethimi bëhej gjithnjë më i egër, zjarri po i fikej. Jo, jo, pëshpëriste, dua t'i bëj copë e grimë. Dua t'i ngul në thika...

Dhe, kur iu dha rasti ta bënte sulmin e befasishëm, pa një pa dy vendosi t'i sulmonte tendat e kaltra, pa menduar se a do t'i hapte me tamam udhë të sigurt karvanit të ushqimeve. Ndjenja e urrejtjes, që e kishte ushqyer aq gjatë dhe aq fuqishëm ishte më e fortë se gjithçka tjetër. Tash ju kam... Nuk do të më shpëtoni... Nuk do të më shpëtoni — kërcënohej dhe ishte i lumtur se edhe po të vdisnin pak nga pak çdo ditë. së paku nuk do t'i dëgjonte të qeshurat e tyre hingirisëse dhe atë muzikën që ia gllabëronte shpirtin. Natën e sulmit, nga pingu, një copë herë i shikoi tendat e kaltra. Dritat laryshëse po i dukeshin më të zbehta, flakadanët të errësuar, e edhe klithjet e përdalëseve i vinin të fashitura. A thua ato po e parandjenin kobin që e kishin pranë kur heshtnin ashtu, mendoi. Jehona e gërnetës, që i vinte si një vajtim, thaujse ia vërtetonte këtë. Vajto, vajto, thashte. Gjithnjë do të vajtosh. Do të vajtosh bashkë me kokën që do të kalbet në kënetë... Koka po ia thurte një gjakderdhje makabre, shumë makabre, nga ato që i kishte dëgjuar si fëmijë. E për këtë i duhej zhurma. I duhej hareja e tendave. I duhej

hingirisja e grave të haremit në mënyrë që ta ndërpriste tmerrshëm. Ndryshe as që e merrte me mend masakrën. Sa më e madhe që të jetë zhurma, aq më e fuqishme duhet të jetë e goditura. Ndryshe nuk bën. Madje, kur po i shikonte tendat ashtu gjysmë të heshtura, i shkoi mendja që sulmin ta shtynte për ndonjë herë tjetër. Por, kjo ishte punë që nuk bëhej, ngase që me kohë qenë dhënë njoftimet për kohën dhe vendin e ardhjes së mallrave.

Megjithatë, tendat i sulmoi. Por këtë e bëri pasi u fut në anën perëndimore, shkatërroi dy tenda dhe, në të kthyer, kur prapa la hutimin e ushtrisë armike, hyri në tendat e kaltra dhe shkatërroi gjithçka që gjeti në to: çallgaxhinjtë që flinin, rojat e përgjumura si dhe gratë e lakuriqësuarat... Pastaj i coptoi edhe daullet e mëdha, xhambyshat dhe veglat me tela, të cilat nga të rënat dukej se qanin. Në atë shkrim se si i shkoi mendja te gërnemat. Ku ishin ato? Shikoi përreth por nuk ia zuri syri. Gërnemat! Gërnemat i dua, zuri të çirrej! Ato do të vajtojnë prapë! Prapë! Mbase do të çirrej një copë herë, por dikush i tha se koha ishte të iknin sa më parë. Ndoshta ndjenja e mllefrit të kahmotshëm, që e kishte bartur me vete prej shumë e shumë vjetësh, bëri që të kërkonte ndihmë nga flaka? Në të dalë e hodhi flakadanin poshtë dhe iku. Kur kaloi nga pjesa e lumit, prej nga karvanet tashmë po sosnin në Kështjellë, pa zjarrin e madh mbi tenda. Zjarri që po bëhej i madh e më i madh sado pak e ngushëlloi...

Të nesërmen Princi i tha se me flamurin e vet duhej të largohej nga Kështjella. Ngjitu lart në male, i tha ai mendueshëm, dhe sulmo ushtrinë e huaj ku të mundesh. Ndryshe nuk bën. Ndoshta kështu do t'ia dalim që sado pak ta forcojmë mbrojtjen e Kështjellës. Tash duhet ta ndërrojmë edhe mënyrën e luftës. Le të mendojnë se jemi shumë... Shumë... Në çdo grykë... Në çdo shkurrë... Në tokë e në qiell...

Kur u ngjatjetën me Princin, ai i tha me një zë të ulët e të marrur: po flitet e ç'mos po flitet... Një i lartë i tyre po u duket i njohur tanëve... Ç'ka s'ka...

Flamurtari e mori me mend pse qahej Princi.